

Хор «Musicus Bortnianskii» з диригентом Мироном Максимівим

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-630-3-16>

**КОНЦЕПЦІЯ ЛЮБОВІ У ДРАМАТИЧНІЙ ПОЕМІ
«ОДЕРЖИМА» ЛЕСІ УКРАЇНКИ: ПЕРЕДУМОВИ
ДО МУЗИЧНИХ ІНТЕРПРЕТАЦІЙ**

Кашаюк В. М.

*кандидат мистецтвознавства,
професор кафедри музичного мистецтва
Волинський національний університет імені Лесі Українки
м. Луцьк, Україна*

Актуальність теми зумовлена зростанням інтересу сучасного музикознавства й міждисциплінарних гуманітарних студій до проблеми художньої інтерпретації літературного тексту, зокрема – до виявлення його архетипно-символічного, емоційно-психологічного та семантичного потенціалу у музичному мистецтві. Драматична поема «Одержима» Лесі Українки є одним із найглибших творів української літератури, у якому концепція Любові постає як складний екзистенційний, духовний і жертвний феномен. Багаторівнева образно-

символічна система поеми, драматизм внутрішніх конфліктів та високий ступінь емоційної напруги формують значний потенціал для музичного втілення, однак, твір отримав нечисельні музичні інтерпретації та мало відображений у музикознавчому дискурсі. Водночас, звернення до цієї проблематики сприяє актуалізації творчої спадщини Лесі Українки у сучасному культурному просторі та розширенню уявлень про її музичні інтерпретації.

Основні позиції сучасного літературознавства щодо творчості Лесі Українки у цілому та концепції драматичної поеми «Одержима» зокрема, на які спираємося у даному контексті, відображені у працях О. Забужко [3], М. Моклиці [5], С. Романова [8], Р. Тхорук [9], Г. Яструбецької [13] та ін.

У результаті аналізу тексту «Одержимої» та масиву літературної критики приходимо до висновку, що архетип одержимої Міріам – це гімн жіночій Любові, який склала поетеса і у житті, і у творчості. «Знакова» для життя і філософії Лесі Українки драматична поема «Одержима» створена мисткинею, «не перетравивши туги, а в самому її апогею» [10] (як писала поетеса Іванові Франку через у 1903 році із Санremo) – туги з приводу смертельної хвороби коханого С. Мержинського (1901). У подиві – «як я з того всього жива вийшла» [4, с. 654] – авторка говорить про ту *наднапругу*, з якою творила й, очевидно, має на увазі не римовані рядки – а своє бачення, свої сенси Любові, які विकарбовувалися у її серці і в її житті: «J'en ai fait un drame» – «я здійснила драму» [10]. Напевно, тільки пройшовши таке життєвотворче горнило, Леся Українка «відкрила» себе для майбутніх «Кассандри», «Боярині», «Руфіна і Прісцилли», «Лісової пісні», а «Одержимій» співає гімн Любові, пов'язуючи героїв своєї життєвої історії з євангельськими героями. Про це за два місяці до написання драматичної поеми пророчо сказала у поезії «То, може, станеться і друге диво...»: «Прийду, як Магдалина, / Тобі віддать остатнюю послугу, / І саме в ту хвилину, як у тузі / Я буду гірко плакати, що навіки / Тебе втеряла, – раптом я побачу, / Що ти воскрес...» [12]. Отож, Леся Українка стосунки з С. Мержинським проектувала на стосунки Магдалини-Міріам і Месії. Як і Леся, Міріам *сповнена Любові* до Месії, він захопив її цілісно – «такий «книжний ідейний зв'язок» – вислів Е. Ренана, який вживає у контексті описаної ситуації М. Моклиця [5, с. 43].

Таким чином, в «Одержимій» Леся Українка створила цілісну концепцію Любові – у її двох виявах, що взаємодоповнюють (а ніяк не заперечують!) одна одну: Любов-Дух Месії – всепрощаюча християнська Любов як мудрість, все проникаюча любов до всіх, любов як світле високочастотне випромінювання; Любов-Душа Міріам – екзальтована Любов як вірність, любов до вибраного – коханого чоловіка-Бога, любов як яскраве горіння. Месія вчить любити всіх – як сонце світить – всім: «А та любов, що я від тебе хочу, / повинна бути

як сонце – всім світити» [11, с. 132]. Міріам любить вибраного: «Усіх, крім тебе, – се можливо. Але тебе і всіх – се понад силу» [11, с. 132]. Через те, що Любов Міріам – це почуття надзвичайної, гіпертрофованої експресивної сили, у стані екзальтації, її сама героїня не може відмежувати від ненависті: «Не знаю: чи ненависть, чи любов» [11, с. 128]. Але тільки така гіпертрофована експресія, яка переповнювала Леся у передсмертний період С. Мержинського, екзальтація, що виводить «на межу» почуттів, дала силу Міріам бути жертвою вірною Месії, що героїня доводить і своїм життям, і смертю. Таким чином, Леся Українка показала приклад вірності і як духовна послідовниця, і як жінка, одержима у пориві нероздільної божественно-людської Любові до чоловіка-Бога.

Для увиразнення розуміння концепції Любові Лесі Українки звернемося до дещо іншого його трактування. Про два види Любові в «Одержимій», які визначає як «amore sacra» та «amore profano», з гендерних позицій міркує Я. Поліщук [7], при цьому покликаючись до ідеї Г. Сквороди про «нерівну рівність» (зауважу, що у «любителя святої Біблії – це різні обдарування талантами, надані Богом) і трактуючи героїв таким чином: для Месії це викуплення людських гріхів, наділене вищим божественним сенсом, для Міріам – це переосмислення пересічного випадку «нещасної жінки», яка перетворюється на сильну особистість і кидає виклик натовпу [7]. Не розділяючи тлумачення вихідного образу Міріам як «пересічного випадку», дозволю собі подискутувати з автором вказаної вище праці і стосовно трактування божественної Любові «amore sacra» як чоловічої, а пристрасної «amore profano» – як жіночої, і представляти цю «неспівмірність» крізь призму жіночого і чоловічого світів. Вважаємо недоречним божественну Любов апіорі представляти як чоловічу: та Любов, що вкладає в образ Месії, є Любов'ю Бога, а не чоловіка-мужчини. З іншого боку – Меріам любить Месію – і настільки сильно, що у цій Любові поєднуються почуття до Бога та чоловіка, вона є «amore sacra» та «amore profano» одночасно, у нерозривній єдності жіночої Любові.

«Одержима», вочевидь, через складність і багатовекторність концепції твору, не отримала чисельних музичних інтерпретацій. Серед винятків – фільм «На полі крові. Aceldama» режисера Я. Лупія з музикою І. Карабиця, знятий Одеською кіностудією (2001) на основі творів з біблійними сюжетами «На полі крові», «Йоганна, жінка Хусова», «Одержима». Концепція фільму ґрунтується на показі граничних виявів смертного гріха – гордині, асоційованої з гріхом Іуди, та духовної одержимості, репрезентованої через образи Йоганни та Міріам [6]. Музика фільму, в основі якої – інтонації сопілки, – має тонку постмодерне звучання з множинними підтекстами, зосереджене навколо зменшеноквартового ядра, що викликає перегуки із музикою

Є. Станковича до фільму «Лісова пісня. Мавка», знятого Ю. Ілленком на кіностудії ім. О. Довженка (1981).

Наступним варіантом інтерпретації «Одержимої» стала однойменна опера М. Волинського (1990), яка протягом більш як тридцяти років не отримувала сценічного втілення, поки не була поставлена Оперною студією НМАУ у колаборації з солістами Київської муніципальної опери та формації ART.Razom (2022) – партію Месії виконав С. Дерун, Міріам – А. Поліщук, диригент оркестру – С. Голубничий [2]. Як стверджувала режисерка-постановниця М. Рижова, «...я намагалась максимально відійти від біблійного та релігійного трактування персонажів та подій опери, натомість, спробувала зрозуміти їх витоки, трансформувати свої уявлення у живих людей на сцені» [1]. Відтак, на сцені прозвучала історія кохання, сповнена внутрішнього страждання та екзистенційного відчаю, насичена образно-символічними смислами у пізньоромантично-експресіоністичних музичних висловлюваннях. Зауважимо, що авторкою лібрето А. Волинською створено і німецькомовний варіант опери, що розширює горизонти її майбутніх виконань.

Драматична поема «Одержима» Лесі Українки ще очікує на нові музичні інтерпретації...

Література:

1. Антошевська В. Мирослав Волинський. «Одержима»: 30 років до прем'єри. *Збруч*. URL: <https://zbruc.eu/node/110590> (11.05.2026).
2. Волинський М. «Одержима». Картина І. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=nuYGhFJy3X0> (11.05.2026).
3. Забужко О. Notre Dame d'Ukraine: Українка в конфлікті міфологій. Вид. 3-є, доп. Київ : Факт, 2007. 640 с.
4. Косач-Кривинюк О. Леся Українка. Хронологія життя і творчості. Нью-Йорк : Українська вільна академія наук, 1970. 923 с.
5. Моклиця М. Естетика Лесі Українки (контекст європейського модернізму) : монографія. Луцьк : ВНУ імені Лесі Українки, 2011. 242 с.
6. «На полі крові. Aceldama». URL: <https://www.youtube.com/watch?v=C5xIcnkLYRo> (11.05.2026).
7. Поліщук Я. Неспівмірність світів: Проблема чоловічого і жіночого у драматичній поемі Лесі Українки «Одержима». *Актуальні проблеми сучасної філології. Літературознавство*. 2001. Вип. 10. Спецвип. : Український модернізм зі столітньої відстані : [матеріали наук. конф., Рівне, 26–27 квіт. 2001 р.]. С. 58–69.
8. Романов С. Етико-естетична система Лесі Українки і національний літературний контекст епохи : автореф. дис. ... д-ра філол. наук : 10.01.01, 10.01.06. Київ, 2019. 40 с.
9. Тхорук Р. До питання інтертексту «Одержимої» Лесі Українки. *Український модернізм зі столітньої відстані. Актуальні проблеми*

сучасної філології. *Літературознавство*. 2001. Вип. X, спеціальний. С. 77–90.

10. Українка Леся. Зібрання творів у 12 тт. Київ : Наукова думка, 1979 р. Т. 12. С. 11–20. URL: <http://www.l-ukrainka.name/uk/Corresp/1903/19030113ijf.html> (11.05.2026).

11. Українка Леся. Повне академічне зібрання творів: у 14 т. Луцьк: Волинський національний університет ім. Лесі Українки, 2021. Т. 1. Драматичні твори [1896–1906]. 512 с. URL: https://lesyaukrainka.com/ua/tvorchist/bagatotomni-vidannya/2_povne-akademichne-zibrannya-tvoriv-u-14-tomah/1_tom-01--dramatichni-tvori--1896-1906- (11.05.2026).

12. Українка Леся. То, може, станеться і друге диво. *Бібліотека української літератури*. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=22924> (11.05.2026).

13. Яструбецька Г. «Одержима» Лесі Українки крізь призму теорії експресіонізму. *Слово і час = Word and time*. 2011. № 4. С. 20–27.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-630-3-17>

РЕАЛІЗАЦІЯ АРХЕТИПУ ПЕРЕРОДЖЕННЯ: ВІД ПСИХОАНАЛІТИЧНИХ І КУЛЬТУРОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ДО ХОРОВИХ І СЦЕНІЧНИХ ІНТЕРПРЕТАЦІЙ

Кухарик Г. М.

*викладач циклової комісії викладачів хорового диригування
Комунальний заклад вищої освіти «Луцький педагогічний інститут»
Волинської обласної ради
м. Луцьк, Україна*

Сучасний етап розвитку українського музикознавства позначений увагою втілення архетипних моделей, що зумовлено потребою осмислення мистецтва як форми збереження історичної пам'яті та самоідентифікації в умовах суспільних трансформацій військового часу. У цьому аспекті особливі аналітичні перспективи відкриває хорова музика, оскільки саме цей вид музичного мистецтва є найбільш глибинно укорінений у національну ментальність, а відтак – поєднує змістові, музично-виразові й виконавські чинники, здатні формувати узагальнений образ колективного переживання. Таким чином, хорове і сценічне мистецтво, завдяки вказаній ментальній особливості, створює специфічний тип художньої комунікації з особливо увиразненими символічним й архетипним рівнями музичного висловлювання, що набуває значення «психоінформаційної моделі» (термін, уведений у музикознавство В. Драганчук-Кашаюк [1]). Подібна модель характеризується, на думку авторки, вже сформованими ознаками, які